

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين و صلى الله على سيدنا محمد و آله الطاهرين

وجه تعبیر به نزدیک بودن حساب در آیه شریفه

با عنایت بر مطلب مذکور سؤال این است که چرا خداوند متعال می‌فرماید حساب به مردم نزدیک است و نزدیک می‌شود؟ مقصود خداوند تبارک و تعالی از اقتراب چیست؟ اصلاً نزدیک شدن حساب به مردم یعنی چه؟

وجوه نقل شده از صاحب مجمع البیان

ایشان برای پاسخ به چنین سؤالی، چند وجه نقل می‌نماید؛

1) «لأنه آتٍ و كل ما هو آتٍ قريبٌ» چون حساب، مسلم واقع می‌شود و هر چیزی که در آینده محقق می‌شود عنوان قریب را دارد لذا به این اعتبار گفته می‌شود حساب نزدیک است، قیامت نزدیک است.

2) «لأن أحد أشرار الساعة مبعث رسول الله ص فقد قال بعثتُ أنا و الساعة كهاتين» چون بعثت پیامبر(صلی الله علیه و آله) یکی از علائم قیامت است به این تعبیر که پیامبر(صلی الله علیه و آله) فرمودند؛ مثل من و قیامت، مثل این دو انگشت(سبابه و وسطی) دست است یعنی چطور این دو تا انگشت کنار هم و نزدیک به هم هستند بعثت من و قیامت هم خیلی به هم نزدیک است. در نتیجه وقتی خود قیامت نزدیک است، از این باب آنچه که در قیامت هم می‌خواهد اتفاق بیفتد مثل حساب، آن هم نزدیک است از این رو قرآن می‌فرماید؛ «اقترب للناس حسابهم».

3) اگر مجموع زمان و عمر دنیا، از سابق و لاحق ملاحظه شود دانسته می‌شود زمان ما قبل(گذشته) نسبت به زمان ما بعد(آینده) خیلی زیاد بوده و آنچه از زمان عمر دنیا باقی مانده خیلی کم است،^[1] بدین سان در کلمات وقتی می‌خواهند بگویند عمر دنیا کوتاه است و اکثر آن گذشته است تعبیر می‌کنند «كصُبابَةِ الْإِنَاءِ و دُرْدَى الْوَعَاءِ» دنیا مانند یک ظرفی پر از آب بوده و حالا ته این آن یک مقدار آب مانده است. یا «دُرْدَى الْوَعَاءِ» ظرفی که پر از روغن بوده همه‌اش را برداشتند و ته آن یک مقدار مانده، پس عمر دنیا این مقدارش باقی ماند.

پس بر اساس یکی از وجوه مذکور، خداوند تبارک و تعالی کلمه «اقترب» را استعمال فرموده.

نقل وجه چهارم از کلام آلوسی

ایشان ابتداء می‌گویند مراد از حساب، خود حساب نیست بلکه زمان حساب است برخلاف مرحوم علامه طباطبایی که اصرار دارند که مقصود خود حساب است ولی کثیری از مفسرین از جمله آلوسی آیه شریفه «حسابهم» را به زمان حساب تفسیر کرده اند.

در ادامه از شیخ الاسلام صاحب تفسیر ابو السعود نقل می‌کند: «و المراد من اقتراب ذلك من الناس على ما اختاره الشيخ قدس سره دنوه منهم بعد بعده عنهم فإنه في كل ساعة يكون أقرب إليهم منه في الساعة السابقة»^[2] می‌گوید استعمال کلمه «اقتراب» در آیه شریفه به خاطر وجوه مذکور نیست، بلکه از باب این است که زمان قیامت از یک روز قبلش که دورتر بود به انسان نزدیک می‌شود، بعبارتی «اقتراب» یعنی هر چه زمان می‌گذرد انسان به قیامت و به حساب نزدیک‌تر می‌شود.

شایان ذکر است، برای چهار وجه مذکور دلیل روشنی یافت نمی‌شود.

وجه پنجم در معنای نزدیک بودن حساب

وجه دیگری که احتمال داده‌اند این است که بگوئیم مراد از «اقتراب»، خود زمان قیامت به مردم است اما به حسب واقع: یعنی خداوند تبارک و تعالی از یک واقع تکوینی خبر می‌دهد و هشدار می‌دهد، حواس‌تان را جمع کنید که حساب و کتاب نزدیک می‌شود، بین عمل و بین حساب، فکر نکنید زمان طولانی است، یک زمان کوتاهی است و از عمر دنیا اکثرش تمام شده «کصبابة الأناء و دردی الوعاع» و مقدار اندکی از عمر دنیا باقی ماند.

البته برخی، احتمال مذکور را نپذیرفته‌اند زیرا وقتی که از زمان نزول آیه شریفه تا عصر موجود 1400 سال گذشته و ممکن است 10 هزار سال دیگر هم بگذرد، چون معلوم نیست قیامت چه زمانی واقع می‌شود، از این رو برای مردم عنوان نزدیک را ندارد تا «اقتراب» معنا پیدا کند.

وجه ششم در معنای نزدیک بودن حساب

آلوسی نقل می‌کند:^[3] مراد از «اقتراب للناس حسابهم» یعنی «اقتراب ذلك عند الله تعالى» است و در پاسخ به این اشکال که «خدا»، «عند» ندارد تا گفتن «عند الله» صحیح باشد، می‌گوید: مراد «فی علم الله» است یعنی «فی علم الله» وقت حساب نزدیک است، طبق این فرض، اقتراب معنا پیدا می‌کند هر چند به لحاظ عرفی اقترابی وجود ندارد زیرا در ارتکاز عرفی برای واژه «نزدیک» یک مفهوم خاصی لحاظ می‌شود، مثلاً دنیا اگر 10 هزار سال از آن گذشته باشد و از زمان نزول آیه تا حالا 1400 سال گذشته و باقیمانده آن مثلاً 1500 سال دیگر باشد در اینجا عرف نمی‌گوید زمان نزدیک است. در ضمن آیه شریفه «إنهم یرونهم بعیدا و نراه قریباً» مؤید همین احتمال است یعنی «عند الله» و «فی علم الله» قریب است، خداوند متعال می‌فرماید: من که علم مطلق دارم و عالم به همه امور هستم بدانید، این، یک حقیقت نزدیکی دارد، هر چند از نظر زمان نزدیک نیست، ممکن است هزار سال یا دو هزار سال دیگر طول بکشد و به حسب عرفی «إنهم یرونهم بعیداً»، می‌گویند قیامت حالا حالاها کار دارد که اتفاق بیفتد، به شخص جوان وقتی گفته می‌شود فکر مُردن خویش باشد، می‌گوید حالا حالاها کار داریم تا مُردن، در حالی که همان جوان «فی علم الله» موتش قریب است، از این رو انگار خدا می‌خواهد تخطئه کند بگوید شما دارید اشتباه می‌کنید، «اقتراب للناس حسابهم» حساب و وقت حساب «عند الله» نزدیک است.

پس آیه شریفه «نراه قریباً» مؤید احتمال مذکور می‌باشد و اینکه خداوند متعال می‌فرماید: «ما او را نزدیک می‌بینیم» هر چند به حسب واقع و تکوین نزدیک نیست و فاصله دارند، منتهی خداوند متعال از آنجا که دارای علم مطلق است و در نزد وی -زمان(گذشته، حال و آینده) معنا ندارد و آن صورت ظاهریه قیامت موجود است لذا هشدار می‌دهد و خبر از نزدیک بودن آن می‌

دهد و می‌فرماید: «اقترب للناس حسابهم».

شایان ذکر است وقتی که آیه شریفه «اقتربت الساعة» نازل شد، کفار گمان کردند قیامت نزدیک است لذا از کار و کاسبی دست کشیدند منتظر ماندند تا چه اتفاقی می‌افتد، بعد دیدند (امروز، فردا) خبری نشد، گفتند ما چیزی را نمی‌بینیم، تا اینکه آیه شریفه «اقترب للناس حسابهم» نازل شد، باز منتظر قرب آن شدند و گفتند ای محمد (صلی الله علیه و آله) اینکه گفتید حساب و کتاب می‌آید و قیامت می‌آید چنین چیزی نیست. پس خود کفار آن زمان هم، این تعبیر را داشتند.

بنابراین در مجموع از قرائن استفاده می‌شود که مراد از «اقترب»، «عند الله» است و تمام احتمال‌های مذکور، تأویلات‌اند و صحیح نمی‌باشد.^[4]

و صَلَّی اللّٰه علی محمد و آله الطاهرين

[1] □ ج 7، ص: 62.

[3] □ روح المعانی، ج 9، ص: 5.

[2] □ همان.

[4] □ جلسه 2.